

INCEPUTURILE VIETII URBANE LA IAȘI *)

de ALEXANDRU ANDRONIC

Cercetările din domeniul arheologiei medievale din țara noastră, începînd din 1951 la Suceava și 1953 la București, cînd s-au pus bazele unei noi ramuri a arheologiei românești — arheologia feudală¹ — au avut o deosebită importanță pentru clarificarea unor probleme ale istoriei medii a României, cu specială privire asupra istoriei orașelor medievale².

* Comunicare prezentată la 19 I 1973 la Societatea de Științe Istorice, Filiala Bacău.

- 1 Em. Condurachi, *L'archéologie roumaine au XX-e siècle*, București, 1963, p. 91-93.
- 2 Șt. Pascu, S. Goldenberg, *Despre orașele medievale în unele țări dundrene*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj, XIV, 1971, p. 29-44; Pentru principalele rezultate obținute pînă în 1962 vezi Șt. Pascu, Șt. Ștefănescu, *Feudalismul timpuriu*, în *Studii*, XV, 1962, 6, p. 1447-1455; A. Oțetea, *Cercetarea istoriei medii a României în anii puterii populare*, loc. cit., p. 1439-1445; Vezi de asemenea Șt. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în *Studii*, XVI, 1963, 6, p. 1255-1285; Dan Berindei, *Orașul București reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)*, București, 1963; M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Suceava*, București, 1963; idem, *La ville médiévale et l'archéologie roumaine: état actuel des recherches*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964; Alexandru Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în *Romanoslavica*, XI, 1965, p. 203-218; *Istoria orașului București*, vol. I, București, 1965; C. Șerban, *Conceptions et méthodes dans l'étude de l'histoire des villes médiévales roumaines*, în *Nouvelles Etudes d'Histoire*, III, București, 1965, p. 445-457; C.C. Giurescu, *Ţîrgurile sau orașe și cetăți moldave din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967; Panait I. Panait, *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, 5, 1967, p. 7-24; C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1967; M. D. Matei, L. Chițescu, *Nouvelles données du problème de l'apparition des fortifications des villes moldaves du Moyen-Age*, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 321-330; Alexandru Andronic, *Cercetări arheologice privind unele curți domnești și cetăți medievale din România*, în *Studii și articole de istorie*, XIII, 1969, p. 67-78; C. Șerban, *Geneza orașelor medievale românești*, în *Studii și articole de istorie*, XIV, 1969, p. 59-72; M. D. Matei, *Probleme actuale ale cercetării istoriei orașelor medievale*, în *SCIV*, 23, 1970, 3, p. 451-463; Alexandru Andronic, *Les villes de Moldavie au XIV-e siècle à la lumière des sources les plus anciennes*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, IX, 1970, 5, p. 837-853; M. D. Matei, *Studii de istorie orășenească medievală (Moldova, sec. XIV-XVI)*, Suceava, 1970; D. Ciurea, *Noi contribuții privind orașele și ȧrgurile din Moldova în secolele XIV-XIX*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie; Iași*, VII, 1970, p. 21-58; C. Șerban, *Despre cultura orășenească în ȧrile române în evul mediu*, în *Studii*, 25, 1972, 4, p. 743-765.

Rezultatele cercetărilor efectuate în vechile orașe din Moldova, îndeosebi cele de la Suceava și Iași, dînd la iveală un foarte bogat, variat și totodată semnificativ material arheologic, au permis să se scoată în evidență importanța documentului arheologic în studierea procesului complex de închegare a unor centre economice, care, în virtutea unui îndelungat proces social-economic, au devenit centre urbane medievale³.

Cînd și cum s-a produs acest proces social-economic îndelungat sînt tocmai întrebările care-și găsesc răspunsul — în ceea ce privește începuturile vieții urbane la Iași — în materialul arheologic descoperit, coroborat cu știrile izvoarelor scrise interne și externe. În încercarea de față punctul de plecare îl constituie considerentul că documentul arheologic, intrat în circuitul științific al istoriografiei noastre marxiste, completează într-o largă măsură și uneori chiar înlocuiește izvoarele scrise documentare și narative.

Cercetările arheologice de la Iași — al căror istoric nu este lipsit de importanță⁴ — au dovedit că așezarea de caracter rural Iași⁵ prin poziția sa geografică, a beneficiat de condiții prielnice, de relief, de rețea hidrografică, de climă și vegetație, precizîndu-se continuitatea de locuire de pe terasele inferioară, medie și superioară a Bahluiului,

3 M. D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 107-124; idem, *Probleme de cultură orășenească în Moldova*, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 533-544; idem, *Contribuții pe marginea unor aspecte sociale ale istoriei orașelor medievale românești*, în *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 47-61; M. D. Matei, O. Monoranu, *Așezarea orășenească de la Suceava din sec. al XIV-lea*, în *Studii și materiale*, Suceava, 1969, p. 67-74; Al. Andronic, *Noi contribuții arheologice la istoria orașului Iași*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLI 7-8, 1965, p. 403-408; idem, *Noi date despre cultura medievală urbană din Moldova*, în *Revista Muzeelor*, VI, 1969, 2, p. 111-113; idem, *Iași pînă în secolul al XVII-lea în lumina datelor arheologice*, în *Cercetări istorice*, I, 1970, p. 91-108; idem, *Așezarea din secolul al XIV-lea de la Iași*, în *Aluta*, Sf. Gheorghe, 1970, p. 119-130.

4 N. Zaharia, *Recunoașteri arheologice executate de colectivul Muzeului de Antichități din Iași în 1953 în cuprinsul Moldovei*, în *SCIV*, VI, 1955, 1-2, p. 287; idem, *Cercetări de suprafață efectuate în Moldova în cursul anului 1954*, în *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 898-899; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Cercetări arheologice în orașul Iași și împrejurimi*, în *Studii și Cercetări Științifice, istorie*, Iași, VII, fasc. 2, p. 1-51; Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoria orașului Iași în perioada feudală*, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 271-281; Al. Andronic, Eug. Neamțu, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1956-1960*, în *Arheologia Moldovei*, II-III, p. 409-438; idem, *Curtea domnească din Iași în lumina recentelor descoperiri arheologice*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 247-254; Alexandru Andronic, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Curtea domnească din Iași*, în *Revista Muzeelor*, IV, 1967, 6, p. 552-554; Al. Andronic, Eug. Neamțu, M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea domnească din Iași*, în *Arheologia Moldovei*, V, 1967, p. 169-285; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Iași în Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 201-206; Al. Andronic, Eug. Neamțu, M. Dinu, *La résidence princière de Jassy*, în *Dacia*, N. S., XIV, 1970, p. 335-338.

5 Pentru noile precizări, care ne aparțin încă din 1969, în legătură cu numele Iașilor, a se vedea *Iașul pînă în secolul al XVII-lea*, Cluj, 1970, p. 10 (rezumatul tezei de doctorat) și *Iași pînă în secolul al XVII-lea în lumina datelor arheologice* (*Cercetări istorice*, seria nouă, I, 1970, p. 92).

precum și în lunca inundabilă, din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca feudală. În epoca feudală, — și nu mai devreme, — datorită relațiilor social-economice, precum și datorită existenței axului principalelor drumuri comerciale, care făceau legătura prin Coasta Iașilor cu Poarta Tîrgului Frumos⁶, a avut loc acel proces complex și îndelungat care a transformat așezarea rurală de la Iași într-un centru medieval de producție și important nod de comunicație și schimb.

Locuirea pe teritoriul orașului Iași de la apariția omului și pînă în epoca feudală este documentată prin descoperirea resturilor de sălășuire umană din paleolitic, neolitic (fazele Larga Jijia, Precucuteni, Cucuteni A, Cucuteni B), faza de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, din epocile bronzului și fierului (*Hallstatt* și *La Tène*), din epoca migrației popoarelor (cultura carpo-dacică, culturile de tip Poienești, Sîntana de Mureș-Cerneahov, cultura slavă, precum și din perioada prefeudală (cultura de tip Hlincea I).

Înțelegerea procesului social-economic de închegare a unei așezări de caracter urban pe locul vechiului tîrg medieval Iași a fost facilitată de descoperirea nivelelor de locuire din secolele X-XIII de pe locul vechii curți domnești, corespunzătoare ariei de răspîndire a nucleului inițial al așezării urbane medievale Iași. Astfel, nivelul de locuire din secolele X-XII a fost documentat prin descoperirea unor obiecte de metal și mai ales a ceramicii, avînd analogii în așezările rurale din perioada feudalismului timpuriu de la Hlincea⁷, Dănești⁸ și Răducăneni⁹. Nivelul de locuire din secolul al XIII-lea a fost atestat de descoperirea unor obiecte de corn și sticlă precum și de numeroase resturi ceramice. Obiectele de corn de cerb, găsite în așezare, dovedesc, întocmai ca și cele descoperite în așezările rurale de la Răducăneni și Prodana-Bîrlad, existența unui atelier pentru prelucrarea cornului. Obiectele de os din Iași, sînt, sub raportul prelucrării și ornamentării lor, asemănătoare cu cele găsite la Garvăn, datînd din aceeași epocă. În felul acesta, materialele descoperite au permis să se facă precizarea că pe terasa inferioară a Bahluiului, pe locul unde mai tîrziu s-a construit vechea curte domnească, a existat o așezare de caracter rural din perioada prefeudală și de la începutul feudalismului.

Transformarea acestei așezări rurale într-o așezare de caracter urban a fost posibilă în condițiile dezvoltării relațiilor feudale datorită, în primul rînd, pieții economice locale, deoarece, odată cu dezvoltarea internă a forțelor de producție și cu diviziunea socială a muncii, s-a produs și gravitarea, din punct de vedere economic, către acest viitor

6 V. Tufescu, *O regiune de vie circulație: Poarta Tîrgului Frumos*, în *Buletinul Societății de Geografie*, LIX, 1940, p. 348.

7 M. Petrescu-Dîmbovița și colab. *Șantierul Hlincea-Iași*, în *SCIV*, IV, 1953, 1-2, p. 312-334; *SCIV*, V, 1954, 1-2, p. 233-255; *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 687-712; Stela Cheptea, *Săpăturile: arheologice ce la Hlincea-Iași din anul 1964*, în *Cercetări istorice*, seria nouă, I, 1970, p. 77-90.

8 M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești*, în *Materiale*, VIII, p. 54, fig. 11/4.

9 D. Gh. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Răducăneni*, în *Materiale*, VIII, p. 723.

centru și a altor așezări rurale contemporane așezării de la Iași, de pe locul nucleului inițial al târgului medieval Iași.

Din acest punct de vedere rezultatele obținute în urma recunoașterilor arheologice efectuate în împrejurimile Iașilor, care au dus la descoperirea vestigiilor datînd din secolele XIII-XIV de la Hlincea, Nicolina, Abator, Holboca, Dancu, Capul Rediului, Munteni, precum și de pe dealurile Copou și Breazu din împrejurimile Iașilor, au permis constatarea că odată cu existența unor așezări rurale pe actualul teritoriu al orașului Iași, au existat în aceeași vreme, jur împrejur, ca o salbă, și alte așezări rurale, dintre care, în stadiul actual al cercetărilor, numai așezarea de la Hlincea a fost cercetată prin săpături arheologice sistematice. Aceste așezări au contribuit la formarea unor mici piețe locale fărâmițate, care, cu timpul, au gravitat către așezarea rurală Iași, realizîndu-se, treptat, în virtutea unui îndelungat proces social-economic, o piață unică a unui centru meșteșugăresc și comercial feudal important: târgul Iașilor ¹⁰.

Atît descoperirile întîmplătoare și cercetările de suprafață, cît și săpăturile sistematice și de salvare din ultimii ani au permis stabilirea ariei de răspîndire a așezării medievale rurale Iași din secolul al XIV-lea. Totodată analiza materialului arheologic și coroborarea acestuia cu știrile scrise din izvoarele interne și externe, au facilitat urmărirea procesului de urbanizare al așezării, ca atare, desfășurat vreme îndelungată pînă către mijlocul secolului al XV-lea, cînd se poate vorbi de un centru urban medieval deja constituit.

Popularea terasei inferioare a Bahluului în raza teritorială a actualului oraș Iași este suficient documentată în feudalismul dezvoltat, începînd cu secolul al XIV-lea, prin descoperirile de pe locul vechii curți domnești, halele centrale, în preajma bisericii Sf. Lazăr și rîpa Plevnei, în str. Ștefan cel Mare (în curtea bisericii Trei Ierarhi, pe locul blocului U.J.C.M., în colț cu străzile Horia și Cloșca), în curtea Liceului nr. 6, în str. Costachi Negri, spre halele centrale.

Datarea descoperirilor de la Iași a beneficiat de analogiile cu descoperirile similare de la Suceava ¹¹, Șcheia ¹², Baia ¹³, și Siret ¹⁴, din secolul al XIV-lea, de existența în complexe închise a unor monede sau tezaururi risipite, de la Alexandru cel Bun, emisiuni din

10 Pentru rolul producției de mărfuri și dezvoltarea orașelor medievale vezi Șt. Pascu, *Problema orașelor și a producției de mărfuri în Transilvania medievală, în Din activitatea muzeelor noastre*, Cluj, 1955, p. 121-143; cf. și Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954; Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, București, 1969. Rolul comerțului și al negustorilor în dezvoltarea orașelor medievale a fost remarcat de Henri Pirenne, *Les villes du Moyen-Age. Essai d'histoire économique et sociale*, Bruxelles, 1927; idem, *Les villes et les institutions urbaines*, Paris Bruxelles, 1939. În aceeași ordine de idei se impun studiile realizate de Hans Planitz, *Die deutsche Stadt in Mittelalter, Graz-Köln*, 1954, și Edith Ennen, *Frühgeschichte der europäischen Stadt*, Bonn, ed. II, 1960.

11 SCIV, V, 1954, 1-2, p. 300, fig. 34.

12 Gh. Diaconu, *Considerații asupra ceramicii descoperite la cetatea Șcheia-Suceava, în Materiale*, VI, 1957, p. 930, fig. 7.

13 D. Gh. Teodor, Em. Zaharia, *Noi date arheologice referitoare la Tîrgul Bala, în Materiale*, IX, 1970, p. 353-365.

primii ani de domnie¹⁵, precum și de analogiile cu ceramica de factură urbană, provenită din orașele de pe coasta vestică a Mării Negre și datind din secolele XIII-XIV¹⁶.

Descoperirea într-o astfel de arie, care cuprinde nu numai nucleul inițial al așezării feudale, unde mai târziu s-a înălțat curtea domnească, ci și platoul terasei inferioare a Bahluiului, incluzind spațiul dintre actualele străzi Cloșca și Horia la intersecția cu str. Ștefan cel Mare, spre halele centrale pînă în str. C. Negri, de acolo spre biserica Sf. Lazăr și Palatul Culturii (pe locul vechii curți domnești), și de aici urmînd str. Ștefan cel Mare pînă dincolo de Mitropolie spre Piața Unirii, a unui nivel de locuire de factură orășenească datind de la finele secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea dovedește cu prisosință existența pe acest loc a unei producții meșteșugărești proprii, precum și a unor activități comerciale de factură urbană.

Descoperirile din acest nucleu inițial, documentat pe baza cercetărilor și săpăturilor arheologice din ultimii 15 ani atestind o continuitate de locuire urbană cu incepere de la finele secolului al XIV-lea — unele descoperiri prezentînd analogii care merg pînă la identitatea cu cele din orașele medievale Suceava, Baia, Siret din vremea primilor voievozi — sînt în măsură să ne dezvăluie un adevăr istoric deosebit de important și anume că în așezarea de la Iași s-a produs la acea epocă dezvoltarea forțelor de producție și s-a adîncit diviziunea socială a muncii. Diversitatea construcțiilor, gama largă a obiectelor descoperite, dovedește prezența aici a unor meșteșugari și negustori, ceea ce reprezintă o condiție esențială pentru închegarea unei așezări de caracter urban. Situată la întretăierea unor importante căi comerciale, cu o puternică centură de sate, în imediata apropiere, așezarea feudală de la Iași s-a dezvoltat din punct de vedere social-economic transformîndu-se treptat într-un centru urban medieval.

Materialele arheologice descoperite la Iași, datind de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și mai ales de la începutul secolului al XV-lea, dovedesc existența unor locuințe ale orășenilor pe locul unde în primele decenii ale secolului al XV-lea domnia și-a instalat reședința sa. Deosebit de caracteristic este faptul că la Iași nu s-a constatat o evacuare a orășenilor, însoțită de părăsirea sau distrugerea locuințelor acestora, așa cum au precizat descoperirile de caracter urban de la Suceava de pe locul curții domnești¹⁷. De asemenea, din punct de vedere topografic, bazîndu-ne pe descoperirile de la curtea domnească

14 Stela Cheptea, *Săpăturile arheologice de la Siret din anul 1963*, în *Arheologia Moldovei*, VII, p. 345-357.

15 E. Fischer, *Beitrag zur Münzerkunde des Fürstenthumes Moldau*, în *Jahrbuch des Bucowiner Landes Museums*, 1901, p. 25, nr. 84, vezi și tabela; Al. Andronic, *op. cit.*, în *Arheologia Moldovei*, I, p. 275, fig. 3; Eug. Neamțu, *Tezaurul de monede anepigrale de aramă de la Alexandru cel Bun descoperit la Iași*, în *Arheologia Moldovei*, II-III, p. 495, fig. 1.

16 N. Constantinescu, *Contribuții la cunoașterea ceramicii bizantine de la Cetatea Albă*, în *SCIV*, X, 1959, 2, p. 441-450.

17 M. D. Matei și colab., *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 373-399.

din Iași, se constată o asemănare cu situația înregistrată la Suceava, unde, întocmai ca și la Iași, curtea domnească nu s-a construit în centrul orașului, în interiorul orașului, ci la marginea acestuia ¹⁸.

În ambele cazuri așezarea topografică a curții domnești a avut consecințe asupra dezvoltării ulterioare în spațiu a târgului ca atare. La Suceava s-a constatat în jurul curții domnești o concentrare de locuințe a unor pături bogate din populația suceveană, aparținând atât slujitorilor cât și negustorilor sau meșteșugarilor mai înstăriți. În ceea ce privește Iașii sesizăm, tot pe cale arheologică, o extindere teritorială a nucleului inițial al așezării cu caracter urban spre vest și nord față de locul ocupat de curtea domnească ¹⁹.

În plus, în stadiul actual al cercetărilor, nu se poate postula, în funcție de curtea domnească și nucleul inițial de caracter urban al așezării, existența unui oraș sau târg de jos, așezat la poalele terasei inferioare a Bahluiului, în imediata apropiere a curții domnești.

Deosebit de important este faptul că în urma săpăturilor arheologice metodice din anul 1960 s-a putut preciza că primele construcții din piatră ale curții domnești datează din prima jumătate al secolului al XV-lea, fără să fi existat anterior o cetate sau fortăreață temporară de pământ și lemn. Astfel, la Iași lipsește o fortificație de pământ și lemn, de tipul horodiștelor care să fi precedat atât fortificația curții domnești și palatului domnesc, cât și fortificația viitorului oraș.

În schimb descoperirile din ultima vreme, îndeosebi cele din Piața Unirii, au dovedit existența la Iași încă de la începutul secolului al XV-lea a unui întreg cartier al olarilor. Cuptoarele, 15 la număr, ca și materialul arheologic scos la iveală atestă cu prisosință existența meșteșugarilor specializați pe ramuri de producție: ceramică de uz casnic (veselă de bucătărie și de masă), ceramică decorativă de interior (cahle sau teracote, plăci de perete), țigle de acoperiș. Totodată, această descoperire ne permite să considerăm în acest sector al actualului oraș Iași limita teritorială nord-vestică a târgului medieval în secolul al XV-lea deoarece este bine știut că în evul mediu din cauza pericolului de incendiu, cuptoarele olarilor și atelierele fierarilor erau întotdeauna amplasate la marginea orașului, sau dincolo de șanțul și

18 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 81.

19 Pentru studiul nucleelor urbane medievale vezi mai recent Herta Labenbauer-Orel, *Archäologische Stadtkernforschung in Wien*, in *Jahrbuch des Veraines für die Geschichte der Stadt Wien*, 21/22, 1965-1966. În problema topografiei orașelor medievale, precum și a planimetriei lor, unele rezultate au fost obținute prin cercetările întreprinse de Werner Noak, *Kunstgeschichtliche Probleme der mittelalterlichen Stadplanung (an Beispilen aus dem Oberheimatgebiet)*, XIV, Inter. Kunstgesch. Kongress 1936, Kongressakten, Bd. II, 1938 și de Hans Strahm, *Zur Verfassungstopographie der mittelalterlichen Stadt*, in *Zeitschrift f. Schweizerische Gesch.*, 30, 1950.

valul de apărare în cazul cînd orașul era fortificat. Descoperirile similare de la Suceava²⁰ sînt deosebit de edificatoare în acest sens.

Alături de olari în această perioadă la Iași se face cunoscută și producția altor meșteșugari ca fierari, căldărari, potcovari, cuțitari, lăcătuși, sîrmari, bănari, precum și armurieri, specializați în confecționarea armelor și pieselor de harnașament. De la acești meșteșugari provin diverse și variate obiecte de fier ca topoare, securi, săgeți, potcoave, verigi de căldare, cuțite, lacăte și chei, sîrme de diferite dimensiuni, cuie de diferite forme și dimensiuni, precum și pinteni, zăbale și chiar creuzete de topit metale. Descoperirile similare din alte centre urbane din Moldova ne permit să afirmăm că la acea epocă Iașii se găseau în plin proces de urbanizare.

Spre sfîrșitul secolului al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea procesul de urbanizare al orașelor din Moldova a cunoscut în unele centre întîrzieri, iar în altele o accelerare în funcție de factorii social-economic și politic.

Din acest punct de vedere analiza procesului de dezvoltare a tîrgului medieval Iași, prezintă o trăsătură caracteristică sub raport cronologic în comparație cu Suceava medievală, observîndu-se un decalaj de aproape o jumătate de secol în defavoarea Iașilor. Și la Iași ca și la Suceava, s-au putut surprinde două etape ale procesului de dezvoltare urbană 1. înainte de instalarea curții domnești cînd are loc procesul îndelungat de urbanizare și 2. după instalarea curții domnești cînd se produce accelerarea procesului de urbanizare.

Pentru cunoașterea primei etape a dezvoltării tîrgului medieval Iași, sînt concludente toate descoperirile arheologice de pe teritoriul actual al orașului Iași datînd din secolul al XIV-lea și avînd analogii în principalele orașe din Moldova feudală ca Baia, Siret, Suceava, Roman și Piatra Neamț. În această primă etapă așezarea de la Iași se afla în plină dezvoltare orășenească. În stadiul actual al cercetărilor este greu de definit statutul juridic al așezării respective, însă am putea presupune că localicii au beneficiat de obiceiul organizării lor pe baza dreptului consuetudinal al obștei, care a fost prima formă de organizare și care a precedat regimul seniorial, cunoscut mai bine sub denumirea de

20 SCIV, VI, 1955, 1-2, p. 881-882; *Materiale*, VI, p. 693-695; M. Nicorescu, *Date noi privitoare la cartierul meșteșugarilor din Suceava*, în SCIV, 16, 1965, 1, p. 97-111; Pentru producția meșteșugărească orășenească în zonele învecinate în secolul al XIV-lea în contact cu Hoarda de Aur vezi mai recent, L. L. Polevoi, *Gorodskoe gončearstvo Prutodnestrovia v XIV veke*, Kișinev, 1969, p. 18 (planul orașului din secolul al XIV-lea) și p. 74-107 (cupitoare de ars ceramică). Vezi de asemenea L. L. Polevoi, *Ob odnoi iz grupp keramiki na poseseniah XIV veka v Prutodnestrovskom Mejdurečje*, în *Materiali i issledovania po arheologii i etnografii Moldavskoi S.S.R.*, Kișinev, 1964, p. 182-195.

dreptul orășenesc²¹. Este știut că în Europa medievală locuitorii satelor care părăsiseră obștile satești, au adus în noile așezări de caracter urban obiceiul organizării lor după dreptul mărcii, constituindu-se în consecință, tocmai pe aceste baze primele comune²². În cazul așezării rurale Iași în secolul al XIV-lea, care cunoaște un proces de urbanizare tocmai în acest secol, am putea presupune că obiceiul obștii satești a rămas operant în întreaga perioadă incipientă de urbanizare. Abia în taza a oua, după instalarea curții domnești și instalarea regimului seniorial, adică al dreptului voievodului Moldovei, așezarea de la Iași a beneficiat de un regim juridic statuat deja în orașele moldovenești străvechi, unele din ele devenite între timp și, pe rînd, capitale ale țării ca Baia, Siret, Suceava.

La Iași, în prima etapă de dezvoltare a așezării medievale, au existat toate condițiile unei urbanizări, dovadă fiind — așa cum s-a arătat — descoperirile arheologice. Acestea alcătuiesc — după cum am subliniat la început — documente certe care suplinesc cu prisosință sursele narative sau documentare, fie sărace, fie lacunare, constituind temeiul afirmației noastre că la mijlocul și către sfîrșitul secolului al XIV-lea așezarea de la Iași a cunoscut etapa urbanizării.

Așa se explică faptul că așezarea feudală Iași din această perioadă apare cu denumirea de *tîrgul Iași* (*Iasâskii torg*)²³ alături de Baia, Siret, Suceava, Roman, Tîrgul Neamț, Piatra lui Crăciun, într-o listă alcătuită între anii 1388 și 1391 a vechilor orașe moldovenești medievale.

În această primă etapă Iașii se dezvoltaseră atîngînd forma organizatorică a tîrgului, fenomen reflectat în actele de cancelarie ale voievodatului Moldovei, deoarece așezările de acest fel sînt denumite *torg* în documentele redactate în limba slavonă și *forum* în cele redactate în limba latină medievală. Alături de Iași la această vreme și Romanul medieval a cunoscut forma organizatorică de tîrg fiindcă îl găsim menționat în lista mai sus amintită cu denumirea de *Romanov-torg*, în-tocmai ca în documentele de cancelarie medievală ale voievodatului Moldovei²⁴.

- 21 Pentru vechimea unor așezări urbane din Moldova organizate conform dreptului orășenesc medieval este suficient să amintim Baia, care încă din secolul al XIV-lea avea propriul său sigiliu, cu legendă latină în majusculă gotică. Deși este considerat unic pentru Moldova (cf. D. Ciurea, *Noi contribuții la istoricul orașului Baia*) în *Studii și cercetări științifice*, s. III, științe sociale, Iași, VI, 1955, 3-4, p. 33, nota 10), totuși sigiliul asemănătoare, în ceea ce privește legenda, se constată și în orașele medievale cu o mare vechime ca Siret, Suceava, Roman (cf. D. Ciurea *Sigiliile medievale ale orașelor din Moldova*, în *Studii și cercetări științifice*, istorie, Iași, VII, 1956, fasc. 2., p. 157; D. Hordilă, *Cîteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului*, în *Memoria Antiquitatis*, I p. 364 și urm.).
- 22 P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române*, în *Interpretări istorice*, București, 1947, p. 161-218.
- 23 Alexandru Andronic, *op. cit.*, în *Romanoslavica*, XI București, 1965, p. 210-211 și în *Revue Roumaine d'Histoire*, IX, 1970, 5, p. 846-847. Vezi și C. Cihodaru, *Începuturile vieții orășenești la Iași*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, seria nouă, S. III, istorie, t. XVII, 1971, fasc. 1, p. 36-37 și nota 29.
- 24 Alexandru Andronic, *op. cit.*, în *Romanoslavica*, XI, București, 1965, p. 211 și în *Revue Roumaine d'Histoire*, IX, 1970, 5, p. 847.

Sesizarea etapelor acestui important proces privind începuturile vieţii orăşeneşti şi analiza factorilor care au grăbit procesul respectiv s-ar fi putut face desigur şi pe baza documentelor scrise dacă acestea ar fi existat din abundenţă sau cel puţin ar fi prezentat elemente concludente; în cazul penuriei lor, însă adevărata cunoaştere a vieţii social-economice poate fi posibilă pe baza documentului arheologic.

În sesizarea primei etape de dezvoltare a târgului Iaşi de o importanţă deosebită a fost constatarea că la Iaşi nu se documentează arheologic prezenţa elementului străin, colonizator, întâlnit deocamdată în oraşele din nordul Moldovei (Baia, Siret, Suceava). Astfel, se poate face precizarea că la Iaşi progresul realizat de localnici constituie opera propriului lor efort, fără contribuţia elementului străin, colonizator. În felul acesta se infirmă teza neştiinţifică conform căreia oraşele noastre ar fi luat naştere, chipurile, ca urmare a stabilirii acolo a coloniştilor străini.

În desfăşurarea procesului lent de urbanizare un moment important îl constituie instalarea la Iaşi a vămii pentru comerţul local şi de tranzit cu Orientul, la începutul secolului al XV-lea în vremea lui Alexandru cel Bun. Este vorba de binecunoscutul privilegiu din anul 1408 acordat negustorilor poloni din Liov, în care se face precizarea că la Iaşi se va plăti vama pentru vitele cornute mari şi mici, tranzitate în părţile tătareşti²⁵.

Astfel, la Iaşi, alături deci de desfacerea cu regularitate a produselor meşteşugăreşti locale se desfăşoară la începutul secolului al XV-lea, un comerţ de tranzit, destul de intens, contribuind la dezvoltarea treptată a târgului Iaşi, care în izvoarele scrise străine din prima jumătate a secolului al XV-lea este numit *Iasmarkt* sau *Iosmarkt*²⁶.

Iaşiul apar cu denumirea de târg încă din primii ani ai secolului al XV-lea²⁷, confirmându-se astfel importanţa acelor descoperiri arheologice care datează de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea şi prezintă caracteristicile unei producţii orăşeneşti, fiind descoperite în aria nucleului iniţial. În acelaşi timp, tot pe baze documentare surprindem un fenomen deosebit de important referitor la procesul de urbanizare al aşezării. Astfel, pe baza documentului

25 Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 631-633.

26 În cronica lui Ulrich von Richenthal. Cf. C. I. Karadja, *Delegaţii din ţara noastră la Constanţa (Basel) în anul 1415*, Bucureşti, 1927, p. 12. *Asupra dualismului civitas-market* încă din anul 1897 a fost atrasă atenţia istoricilor medievalişti de către Sigfried Rietschild. În problema determinării tipului de oraş medieval (burg), plecându-se de la *castellum* şi *castrum*, pentru a se ajunge la *civitas* şi *orbis*. Vezi mai recent Erich Herzog, *Die ottonische Stadt. Die Anfänge der Mitteralterlichen Stadtbaukunst in der Deutschland*, Berlin, p. 227. Vezi de asemenea şi Rafael von Uslar, *Studien zu Frühgeschichtlichen Belegstücken zwischen Nordsee und Alpen*, Köln, 1964; Ernst Kirsten, *Die byzantinische Stadt*, Ber. zum 11 intern. Byzantinischen Kongress, München, 1958. Pentru problema evoluţiei unor oraşe din Transilvania din sec. IX-XIII vezi mai recent Mircea Rusu, *Castrum, urbs, civitas*, în *Acta Musei Napocensis*, VIII, 1971, p. 197-203. În ceea ce priveşte evoluţia unor centre urbane medievale din Moldova, care au cunoscut fazele *forum* — *oppidum* — *civitas*, vezi Al. Andronic, *op. cit.*, în *Revista Muzeelor*, VI, 1969, 2, p. 111-113.

27 Mihai Costăchescu, vol. I, p. 391.

din 25 mai 1434 emis din târgul Iași²⁸, constatăm apariția unor categorii de orașeni diferențiați, cu o oarecare pondere social-economică, care, în virtutea unor privilegii, devin proprietari funciari feudali, fenomen care se poate explica și prin creșterea importanței Iașilor ca așezare de caracter urban ca urmare a dezvoltării sale și sub raportul demografic. Coroborarea datelor arheologice cu știrile izvoarelor scrise par a sugera ipoteza că în această vreme procesul de urbanizare era la sfârșitul primei sale etape. Să nu pierdem din vedere faptul că tocmai în această vreme se înmulțesc știrile documentare referitoare la târgul Iași și curtea domnească de la Iași.

Existența curții domnești la Iași în prima jumătate a secolului al XV-lea, menționată pentru prima dată în izvoarele scrise interne la 8 octombrie 1434²⁹ și confirmată prin recente descoperiri arheologice din preajma Palatului Culturii a avut o deosebită importanță pentru dezvoltarea ulterioară a centrului medieval de aici, grăbind pe cale militar-administrativă procesul de urbanizare al așezării. Descoperirile arheologice de pe teritoriul orașului Iași din vechiul nucleu al târgului din secolul al XIV-lea dovedesc, pe aceeași arie de răspândire și o intensă locuire în secolul al XV-lea, precum și o dezvoltare a diverselor meșteșuguri, un loc de seamă ocupându-l fierăria și olăritul.

Nivelurile de locuire din această perioadă sînt bine reprezentate de numeroase vestigii, dintre care se remarcă, alături de diverse resturi de locuințe, o foarte bogată și variată gamă de produse orășenești un loc de seamă ocupându-l ceramica de uz casnic și decorativă, care-și găsește analogii în centrele medievale urbane din Moldova, cu o vechime mai mare ca orașul Iași, precum și la curțile domnești din secolul al XV-lea de la Suceava³⁰ și Vaslui³¹.

Așa cum o dovedesc recente descoperiri arheologice putem considera că la mijlocul secolului al XV-lea s-a încheiat procesul de urbanizare al așezării Iași, care, datorită și faptului că s-a aflat în strinsă legătură cu centura de sate existente în acea vreme în imediata sa apropiere, a devenit un centru orășenesc cu viață proprie bine dezvoltată.

Deși la vremea respectivă Iașii nu aveau o cetate, iar curtea domnească, în parte lărgită în vremea lui Ștefan cel Mare, se reducea la construcția de piatră a palatului domnesc și la fortificația sumară a acestuia, totuși, referindu-ne la știrile externe scrise³² am putea considera, ca ipoteză de lucru, preocuparea de a fortifica târgul.

28 *Ibidem*, vol. I, p. 391.

29 *Ibidem*, vol. I, p. 398.

30 *SCIV*, VI, 1-2, p. 772, fig. 17; K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, București 1913, pl. VI; G. Gassauer, *Teracote sucevene*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXVIII, 1933, fasc. 86, p. 157, fig. 29; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările române*, București, I, p. 729, fig. 684.

31 Al. Andronic, Eug. Neamțu, Fl. Banu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, p. 95, fig. 10/1-4.

32 I. Bogdan, *Documente de la Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 328 („*Quia jam Stefanus Vojvoda cum omni potentia sua in Iassmarch huc, foro Filistinorum castrum tenet*”).

Totodată nu trebuie să pierdem din vedere faptul că din Iași au fost emise documente de cancelarie domnească și s-a făcut dovada prezenței voievodului Ștefan cel Mare într-o anumită perioadă a anului³³, în Iași, în funcție de îndeplinirea acelor îndatoriri către domnie care decurgeau din obligațiile de întreținere a curții și alaiului domnesc. Aceste obligații reveneau tuturor curților domnești împrăștiate pe întinsul țării, dar care erau organizate, îndeosebi, în centrele urbane cu posibilități materiale sporite³⁴.

Rămîne ca un deziderat descoperirea pe cale arheologică a vechii fortificații de pămînt și lemn a orașului Iași, pe care noi o presupunem, ea ne putînd lipsi în secolul al XV-lea, deoarece, așa cum au dovedit-o recente descoperiri arheologice de la Suceava³⁵ și Roman³⁶, și alte orașe din Moldova din această vreme erau fortificate.

LES DÉBUTS DE LA VIE URBAINE A JASSY

Résumé

Au cours des dernière années, à la suite des recherches de surface, des sondages et des fouilles méthodiques effectuées dans la ville de Jassy et ses environs on a constaté des vestiges d'habitat à partir des temps les plus reculés jusqu'à l'époque féodale. Ainsi, les données archéologiques sont en mesure d'éclairer sous une incidence nouvelles les débuts de la vie urbaine a Jassy.

L'ancienne village de Jassy c'est développé progressivement par suite de la division social du travail, de l'accroissement de la production artisanale et du commerce local et de transit, en se transformant en un centre urbain a partir des XIV-e—XV-e siècles.

Les découvertes de la Cour princière de Jassy sont d'une importance toute particulière pour la compréhension de ce processus lent de transformation, au début de l'époque féodale, de la village de Jassy en un centre urbain. C'est ici, sur le lieu de l'ancienne résidence princière, qu'on a pu identifier un niveau d'habitat des X-e—XIII-e siècles.

- 33 V. Neamțu, *Stabilirea capitalei Moldovei la Iași*, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, seria nouă, S. III, istorie, t. XIV, 1968, p. 114.
- 34 Fenomenul a fost semnalat și pentru curțile domnești din Țara Românească. Vezi C. Șerban, *op. cit.*, în *Studii și articole de istorie*, XIV, p. 64-65 și notele 36-38. Pentru geneza orașelor medievale din Țara Românească și raporturile stabilite între centrele urbane și curțile domnești din aceste centre vezi mai recent Gh. I. Cantacuzino în *Studia Valahica*, vol. II, 1970, p. 95-112.
- 35 Elena Busuioc, *Șanțul de apărare al orașului Suceava din secolul al XV-lea*, în *Materiale*, IX, p. 401-406. Arheologii polonezi au reușit în unele cazuri să reconstituie unele șanțuri de apărare ale orașelor medievale. cf. Z. Bukowski, G. Lenczyk, T. Molinowski, A. Nadolski, Z. Rajewski, Wl. Szafranski, S. Tabaczinski, *Frühe Polonische Burgen, Berichte über Archäologische Grabungen*, Weimar, 1960, pl. LXI. Se prezintă cele două faze ale șanțului de apărare de la Leczyca. Faza a II-a este deosebit de interesantă pentru compararea cu sistemul de amenajare al șanțului de apărare de la Suceava din secolul al XV-lea.
- 36 M. D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Mușat et l'établissement urbain de Roman, în Dacia*, N. S., X, 1966, p. 291-320; idem, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și așezarea orășănească de la Roman*, în *Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*, București, 1968, 1, p. 31-62; L. Chițescu *Fortificațiile Moldovei în secolele XIV-XVI. Cetăți medievale și fortificații orășenești*, București, 1972 (rezumatul tezei de doctorat).

La découverte de vestiges, datant des XIII-e—XIV-e siècles dans une série de points dans le quartier de la ville de Jassy et dans les environs de la ville constitue la preuve de l'existence concomitente des certains points peuplé du territoire actuel de la ville de Jassy et aussi de quelques villages, qui, formant une sorte de ceinture, gravitaient du point de vue économique autour de village de Jassy.

Les vestiges datant des XIV-e—XV-e siècles découvertes dans le noyau initial attestent un établissement féodal durable, qui comprenant donc l'étendu délimitée par les actuelles rues Etienne le Grand et Horia, vers les Halles Centrales en suivant la rue C. Negri, des Halles vers l'église Saint-Lazare et ensuite vers l'ancienne résidence princière, actuellement le Palais de la Culture, et de là sur le versant ouest de la terrasse inférieure du Bahlui, en suivant la rue d'Etienne le Grand, au-delà de l'église cathédrale de la Métropole.

La découverte des fours pour la céramique, documenté ainsi pour la première fois sur le territoire de la ville de Jassy, dans le faubourg féodal, prouve l'existence d'artisans différenciés par spécialités. Leur présence, ainsi que de marchands de produits d'importation d'une ville médiévale.

Les vestiges de constructions: hutte à demis enfeues, habitation de surface à poutres et murs en torchis ou constructions en pierre et brique prouvent la présence sur le territoire de la ville de Jassy de nombreux charpentiers, maçons, briquetiers, chauliers, auxquels il faut ajouter d'autres branches d'artisans, tels forgerons, serruriers, potiers de toutes sortes pour la céramique ménagère ou décorative, dailleurs et tuilleurs.

Ainsi, l'ancienne village de Jassy a connu un lent processus d'urbanisation et devient à partir du milieu et jusque vers la fin du XIV-e siècle un centre d'une production artisanal urbain. Au début du XV-e siècle le bourg de Jassy s'affirme comme un important centre douanier (1408), administrative (25 mai 1434) et militaire (8 octobre 1434).

La Cour princière, comme résidence temporaire au début et permanent ensuite, contribua donc à hâter la processus d'unification des divers menus marchés locaux éparpillés et d'accélérer également par voie administrative et militaire la consolidation de ce centre économique.

De prime abord, ce qui surprend dans la développement de Jassy, c'est l'existence, comme à Suceava, de deux étapes: 1) avant l'installation de la Cour princière, quant la processus d'urbanisation se déroule lentement et 2) après l'installation de la Cour princière, quand ce processus s'accélère.

En ce qui concerne la première étape du développement du bourg de Jassy, on doit souligner la concordance entre les données archéologiques et les renseignements des sources écrites. La mention de la ville de Jassy en tant que bourg (*Jasaskli — torg*) à côté des anciennes villes moldaves de Baia, Siret, Suceava, Roman, Piatra, dans une liste des villes moldaves qui a été rédigé entre les années 1388 et 1391 et inclus dans les plus anciennes chroniques russes, paraît confirmer l'hypothèse, suggérée d'ailleurs par toute le matériel archéologique, selon laquelle, Jassy se trouvait en plein développement urbain. Dans la chronique d'Ulrich von Richenthal du XV-e siècle la ville de Jassy est nommée *Iasmarkt* ou *Iosmarkt*.

Au cours de la deuxième étape ce processus est accéléré par la présence de la Cour princière, dont les constructions plus anciennes en pierre datent, d'après les données archéologiques, de la première moitié du XV-e siècle. Le niveau d'habitat de cette époque est richement représenté par de nombreux objets avec des analogies dans les anciennes ville féodale de la Moldavie.

Grace aux résultats obtenus par les recherches des plusieurs années d'archéologie médiévale peut-on affirmer en conclusion, que les découvertes archéologiques de Jassy, ont suffisamment contribué à établir le début de la vie urbain, les étapes du développement et le processus d'urbanisation de l'ancienne ville féodale de Jassy.